

MADEN HAKLARININ HUKUKİ REJİMİ VE MADEN SAHALARI İÇİN KAMULAŞTIRMA

Legal Regime of Mineral Rights and Expropriation for Mining Areas

Selahattin ERDOĞAN*

Öz

Madencilik insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte madencilikte yasal altyapılar modern devletlerin kurulması ve madencilik faaliyetlerinin gelişmesi ile oluşmaya başlamıştır. Ülkeden ülkeye farklılık gösteren yasal düzenlemeler, zamana ve ihtiyaca göre değişiklik göstermektedir. Maden kaynaklarının mülk sahibine veya devlete ait olup olmadığı madenlerin hukuki rejimini oluşturmaktadır. Bu makalede, maden hukukunda önemli bir yer tutan madenlerin hukuki rejimi, Türkiye’de ve madencilikte öne çıkan bazı ülkelerde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca Türkiye’de maden sahaları ile çakışan özel mülkiyete tabii alanlarda madencilik faaliyetleri için kamulaştırma işlemleri bu makalenin konusu içinde yer almaktadır. Kanada, Avustralya, ABD, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkelerde XX’nci yüzyılın başlarına kadar madenler içinde bulunduğu mülkiyete tabii idi. XX’nci yüzyılın başından itibaren maden kaynakları hakkı, mülk sahibinin tekelinden çıkarılarak devlete geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın tabii kaynakları düzenleyen 168’inci, mülkiyet hakkını düzenleyen 35’inci ve kamulaştırmayı düzenleyen 46’nci maddeleri Türkiye’de madencilik için hukuki düzenlemelerin ve kamulaştırma işlemlerinin esasını oluşturmaktadır. Türkiye’de ve inceleme yapılan diğer ülkelerde madenin bulunduğu arazi özel mülkiyete tabii ise burada madencilik faaliyetinde bulunabilmek için mülk sahibinden izin alınması ge-

ABSTRACT

Although mining is as old as the history of humanity, legal infrastructures in mining began to be formed with the establishment of modern states and the development of mining activities. Legal regulations, which differ among countries, change according to time and needs. Whether the mines are subject to the land ownership or they are under the rule and disposal of the state constitutes the legal regime of the mines. In this article, the legal regime of the mines was examined comparatively in Türkiye and some prominent countries in mining. In addition, expropriation procedures in privately owned areas that overlap with the mining sites in Türkiye are evaluated in this article. Until beginning of the 20th century, in some countries such as Canada, Australia, USA, South Africa and Türkiye, mines were subject to the land ownership on which they were located. Afterwards the mines were taken from monopoly of the land ownership and passed to the state. Article 168 of the Constitution of the Republic of Türkiye, article 35 regulating the right of the property and article 46 regularizing expropriation forms the basis of the legal regulations and expropriation procedures mining in Türkiye. If the land where the mine is located in Türkiye and other countries under investigation is subject to private ownership, permission must be obtained from the land owner. In the event the

* Dr., Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, selahattin.e@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7005-8051.

rekmetedir. Mülk sahibinden izin alınmaması durumunda özel mülkiyet alanı için kamu yararı kararı alınarak kamulaştırma yapılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Maden, Maden Hukuku, Mülkiyet, Kamulaştırma, Türkiye.

permission of the property owner cannot be obtained, the private property can be expropriated made by taking a decision of public interest.

Keywords: Mine, Mining Law, Ownership, Expropriate, Türkiye

1. GİRİŞ

Madenler ülke ekonomisi, çevre ve mülkiyet hakları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Madenlerin sanayinin hammaddesi olarak ülke ekonomisi için önemi, çevre ve mülkiyet hakları üzerindeki etkileri nedeniyle maden hukuku düzenlemeleri özel bir önem kazanmıştır. Maden kaynaklarının mülk sahibine veya devlete ait olup olmadığı konusu maden hukukunda önemli bir yer oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de ve dünyada madenlerin hukuki rejiminin incelenmesi ile Türkiye’de madencilik faaliyetleri için özel mülkiyetin kamulaştırılması işlemlerine farklı bir bakış açısı sağlamaktır. Çalışma konusunun geniş olması nedeni ile madenlerin içinde bulunduğu arazinin mülkiyetine veya devlete ait olup olmadığı konusu madencilikte zengin kaynaklara sahip ABD, Avustralya Kanada ve Güney Afrika ile sınırlandırılmıştır. Madencilik faaliyetleri için özel mülkiyetin kamulaştırılması işlemleri ise Türkiye ile sınırlı tutulmuştur. Madenlerin hukuki rejimi ve Türkiye’de madencilik faaliyetleri için kamulaştırma konuları incelenirken geniş çaplı bir tarama gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ve dünyada konu ile ilgili kitaplar, makaleler, raporlar, mevzuat, mahkeme kararları ve uygulamadaki sorunlar araştırılmıştır. Ayrıca uygulamadaki tecrübeler aktarılarak çalışma konusu ayrıntılı ve uyumlu bir şekilde zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

İnsanlık tarihi ile başlayan madencilik faaliyetleri için zamanla çeşitli hukuki düzenlemeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern devletlerin kurulması ve madencilik faaliyetlerinin gelişmesi ile birlikte madencilikte yasal altyapılar oluşturulmaya başlanmıştır. XX’nci yüzyılda madencilik faaliyetlerinin yürütülmesi için kamu ve özel sektör şirketleri kurulmuş, düzenleyici ve denetleyici kuruluşlar oluşturulmuştur. Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren yasal düzenlemeler, zamana ve ihtiyaca göre yeniden değerlendirilmektedir. Önceleri arazi mülkiyetine tabi olan maden hakları, modern devletlerin kurulması ile devlet tekeline geçmeye başlamıştır. XX’nci yüzyılın başlarında maden kaynaklarının sahibinin devlet olması ilkesi tüm dünyada genel olarak benimsenmiştir.

Maden kaynakları Türkiye’de ve pek çok ülkede devlete ait iken, Kanada’da geçmişten gelen bazı haklar ve ABD’de bazı eyaletlerde mülk sahibine aittir. İnceleme-

si yapılan Türkiye, Avustralya, Kanada ve Güney Afrika'da madenler devletin tekelindedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 168'inci maddesinde tabii servetler ve kaynakların devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu, devletin bu hakkını gerçek ve tüzel kişilere devredebileceği, 35'inci maddesinde herkesin, mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğu, bu hakların kamu yararı amacıyla sınırlanabileceği, 46'ncı maddesinde kamu yararının gerektirdiği durumlarda, gerçek karşılıkları ödenerek özel mülkiyetin, kamulaştırılabileceği hükümleri ile maden kaynaklarının kime ait olduğu, nasıl işletilebileceği ve mülkiyet hakkı ile kamulaştırma işlemlerini içermektedir. Anayasa'nın 46'ncı maddesinde belirtilen kamulaştırmaya uygun bir düzenlemenin 35'inci maddedeki mülkiyet hakkına aykırı olmayacağı Anayasa mahkemesi kararında (AYM. BN: 2018/24998) yer almıştır. Anayasa'nın 35, 46 ve 168'inci maddeleri Türkiye'de madencilğe ait hukuki düzenlemelerin ve kamulaştırma işlemlerinin esasını oluşturmaktadır.

Türkiye'de maden hakkı sahipleri çevresel etki değerlendirme (ÇED), gayri sıhhi müessese (GSM) ve diğer bazı özel alanlara ilişkin izinlerin dışında mülkiyet izni alarak madencilik faaliyetinde bulunulabilmektedir. Türkiye'de ve incelemesi yapılan diğer ülkelerde maden sahalarının özel mülkiyete tabi arazi ile çakışması durumundan maden hakkı sahibinin mülk sahibinden izin alması gerekir. Mülk sahibinden izin alınmaması durumunda maden hakkı sahibinin özel mülkiyeti kamulaştırma hakkı bulunmaktadır.

Bu çalışmada Maden Haklarının Hukuki Rejimi başlığı altında dünyada geçerli olan iki sistem hakkında açıklamalar yer almıştır. Bazı Ülkelerde Madenlerin Hukuki Rejimi başlığı altında ABD, Avustralya, Kanada ve Güney Afrika devletlerinde madenlerin hukuki rejimi ve madencilikle ilgili yasal düzenlemeler hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Türkiye'de Maden Mevzuatının Gelişimi ve Madenlerin Hukuki Rejimi başlığı altında Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden günümüze kadar olan dönemde maden mevzuatının gelişimi açıklanmıştır. Günümüzde yürürlükte olan 3213 sayılı Maden Kanunu hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiş, Türkiye'de geçerli olan madenlerin hukuki rejimi açıklanmıştır. Kamulaştırma başlığı altında genel kamulaştırma, Maden Kanununa göre kamulaştırma, kamu kuruluşları için kamulaştırma ve gerçek ve tüzel kişiler için kamulaştırma konuları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise yapılan araştırma, incelemelerden sonra değerlendirmeler ve önerilere yer verilmiştir. Bu makale ile politika yapıcılara, araştırmacılara ve uygulayıcılara farklı bir bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır.

2. MADEN HAKLARININ HUKUKİ REJİMİ

Maden haklarının hukuki rejimi konusunda dünyada iki ayrı sistem bulunmaktadır. Birinci sisteme göre madenler içerisinde bulunduğu arazinin bütününcü parçasıdır (accession). Osmanlı İmparatorluğu'nda 1858 yılında yürürlüğe giren Arazi Nizamnamesi'ne göre özel mülkiyete ait alanlarda ki madenler mülk sahibine ait olup maden içinde bulunduğu arazinin bütününcü bir parçası olarak değerlendirilmiştir. ABD'nin Texas, New Mexico, Colorado ve Kansas gibi eyaletlerinde arazi sahibi aynı alandaki madeninde sahibi kabul edilmektedir. Türkiye ve pek çok ülkede geçerli olan ikinci sistemde ise madenler devlete aittir (dominalite) (Günay, s. 42-60). Bu sistemde mülk sahibi, madenlerinde aranması ve işletilmesi hakkına sahiptir. Madenlerin devlete ait olduğu ikinci sistemde devlet madenleri kendi işletebileceği gibi, işletilme hakkını özel kişilere devredebilmektedir. Devlet hakimiyeti sisteminde arazi sahibi ve maden hakkı sahipleri farklı kişiler olabilir. Böyle bir durumda maden hakkı sahibinin özel mülkiyet sahibinden izin alması gerekir.

3. BAZI ÜLKELERDE MADENLERİN HUKUKU REJİMİ

Madencilikte hukuki rejimin incelenmesi bakımından zengin maden kaynaklarına sahip, madencilik faaliyetleri gelişmiş ve önemli miktarda maden ihracatı olan Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Kanada ve Güney Afrika devletleri seçilmiştir.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

ABD'de hukuk sistemi, federal, eyalet ve yerel yasalardan oluşmaktadır. Madencilikte aynı anda federal, eyalet ve yerel yönetimlerin yasal ve idari düzenlemeleri vardır. Örneğin federal arazilerdeki madenler federal, eyalet, yerel yönetim ve diğer idari düzenlemelere tabidirler (Khalley, 2020). ABD federal ve eyalet hükümetleri madencilik konusunda gelişmiş düzenlemelere sahiptirler. Federal hükümet tarafından çıkarılan Genel Maden Kanunu 1872 (General Mining Law) federal arazilerde metalik (altın, gümüş, bakır, kurşun, çinko, nikel ve diğer sert kaya mineralleri) ve metalik olmayan (flor, mika, feldspat, kireçtaşı, granit, mermer, jips, uranyum, kıymetli taşlar ve plaser formunda ağır mineraller) madenlere ait düzenlemeleri içerir. Genel Maden Kanunu sonraki yıllarda bazı değişikliklere uğramış ve değiştirilmiş haliyle halen yürürlüktedir. Genel Maden Kanunu, federal arazilerde madencilik faaliyetini düzenleyen temel kanundur. Maden Arazilerini Kiralama 1920 (Mineral Lands Leasing Act) Kanunu, ulusal ormanlar dahil fede-

ral arazilerdeki kömür, fosfat, potasyum, sodyum, petrol ve doğal gaz yataklarının kiralanmasını ve yönetilmesini kapsamına alan federal bir kanundur. 1947 tarihli Malzeme İstihraç Kanunu (The Materials Disposal Act) ise kum, çakıl, kil, volkanik malzeme gibi yol, yapı, tarım ve hayvancılık için kullanılan ve kolay satılabilir maddeleri (Kahalley, 2020) kapsamaktadır.

ABD'de madencilik faaliyeti yapılacak alanın mülkiyeti federal devlete, eyaletlere veya kişilere ait olabilir. Madencilik faaliyetlerinde hangi yönetimin yetkiye sahip olduğu, söz konusu arazinin mülkiyeti ve madenin sahipliğine bağlıdır. Madencilik faaliyetlerinin çoğunluğu hem arazi hem de madenlerin mülkiyetine sahip olan federal arazilerde gerçekleşir. Federal hükümet, öncelikle madenlerin sahipliğini, işletmeciliği ve çevresel etkileri yönetirken, eyaletler izin verme, su hakkı ve erişim hakkı gibi konuları yönetir. Eğer madenler özel mülkiyete tabi arazide ise bu durumda madenin sahipliği eyaletin sözleşme hukukuna tabi olur. Özel mülkiyet alanlarında madencilik faaliyetinde bulunulabilmesi için mülk sahibi ile anlaşma yapılmalıdır. Ancak bu durumda da işletmecilik ve çevresel etkiler federal veya eyalet yasalarına bağlıdır. Eyaletlerin sahip olduğu arazilerdeki madenler eyalet hukuku tarafından yönetilirken, işletmecilik ve çevresel etkileri ise federal hükümet ve eyalet yasaları tarafından düzenlenir. Eyalet kanunları çoğunlukla federal kanunlara benzer (Khalley, 2020). Madencilik faaliyetleri, Ulusal Çevre Kanunu (The National Environmental Policy Act) gereği çevresel etki değerlendirmesine tabidir. Federal Arazi Politikaları ve Yönetimi Kanunu 1976 (The Federal Land Policy and Management Act), madencilik hakları dahil federal arazilerin kullanımını yönetir. Bu Kanun, madencilik faaliyetlerinin arazi kullanımında çevreye etkilerine kısıtlamalar (Khalley ve Nannini, 2020) getirmiştir.

Maden hakkı sahibi, keşfettiği madenler için yüzey mülkiyetinin kullanımına sahip olabilir. Ancak maden hakkı sahibi mülkiyet sahibinin haklarını gözetmelidir. Maden hakkı sahibi mülkiyet sahibinin haklarını gözetmemesi halinde federal ve eyalet yasaları mülkiyet sahibinin haklarını korur. Maden Arazilerini Kiralama ve yukarıda belirtilen yasalar mülk sahibine bildirim, rıza, ıslah ve tazminat gerekliliği düzenlemelerini (Khalley ve Nannini, 2020) içermektedir.

3.2. Avustralya

Avustralya Anayasası, yasama yetkilerini federal hükümet, eyaletler ve bölgesel yönetimler arasında dağıtmıştır. Avustralya Anayasası madencilikte yasama, yürütme ve yargı yetkisini eyaletlere vermiştir. Her eyaletin madencilik yöneten farklı mevzuatı ve kurumları bulunmaktadır. Avustralya'da her eyalet kendi ma-

den yasasına sahip olmakla birlikte bunların pek çok ortak özelliği bulunmaktadır. Avustralya'da ilk Maden Kanunu 1851 yılında çıkarılmıştır. Ondan önce madenlerin mülkiyeti, altın ve gümüş madenleri için kraliyete diğer madenler ise mülk sahiplerine bırakılmıştı. Anayasa ile mülk sahiplerinin madenlere de sahip olma kuralı kaldırılmış, devletin bütün madenlerin sahibi olması esası getirilmiştir (Leary ve Kerrigan, 2020).

Her bir eyalet kendi bölgesindeki madenlerin sahibidir. Avustralya Parlamentosu'nun federal araziler dışında karasal arazi üzerindeki (eyalet ve bölge arazileri) madenler için kanun yapma yetkisi yoktur. Kıta sahanlıkları ile münhasır ekonomik bölgelerdeki madenlerin arama ve işletilmesi için Avustralya Parlamentosu'nun kanun yapma yetkisi vardır. Eyaletler, denizlerde sadece kendi sığ kara sularındaki deniz altı madenleri için kanun çıkarabilir. Ancak madencilik faaliyetleri federal hükümetin çevre koruma, istihdam, altyapı, vergi, yabancı yatırım, yerli halkın kültürel haklarına saygı gibi mevzuatına uygun olmalıdır. Federal Hükümetin Çevre Koruma ve Biyoçeşitlilik Kanunu 1999 (The Environment Protection and Biodiversity Conservation Act) çevre kanunlarının ana merkezini oluşturur. Eyaletlerin çevre ile ilgili düzenlemeleri ve madencilik faaliyetlerinin çevreye ve biyoçeşitliliğe etkileri bu Kanun'a uygun olmalıdır. Maden ruhsat sahibi mülkiyet izni dışında çevre, iş sağlığı güvenliği, su kullanımı gibi birçok izni alması gereklidir. Hem federal hükümetin hem de Eyaletlerin düzenlemeleri olduğundan maden ruhsat sahibi, bazı izinleri yerel yönetimden bazılarını ise federal yönetimden alması (Leary ve Kerrigan, 2020) zorunludur.

Avustralya'da madencilik aktivitelerinin büyük çoğunluğu kraliyet veya kamu arazilerindedir. Buralardaki madencilik faaliyetleri federal maden kanunu ile düzenlenir ve eyaletler veya bölgeler tarafından denetlenir. Madencilik faaliyeti için ruhsat almış kişiler madenin bulunduğu arazinin mülkiyet sahibi ile araziye erişim ve tazminat için bir anlaşma yapmaları gerekir. Ruhsat sahibi, anlaşma için mülk sahibine faaliyete ilişkin bir kısım bilgileri içeren bilgilerle yazılı olarak müracaat eder (Mining Act, 1971). Tarafların anlaşamaması durumunda anlaşmazlık mahkeme süreci ile çözülür.

3.3. Kanada

1867 Kanada Anayasası ile yasama ve yürütme yetkileri Eyalet, Bölgesel Yönetim ve Federal hükümet arasında bölünmüştür (A Consolidation of The Constitution Acts, 1867 to 1982). Madencilikle ilgili yasama ve yürütme yetkisi genel olarak eyaletlerdedir. Uranyum madenciliği ile federal araziler ve denizel alanlar-

da madencilik faaliyetleri federal yönetimin yetkisindedir. Ancak Federal Hükümet madencilikle ilgili yetkilerini eyaletlere devretmektedir. Kanada da eyaletler ve bölgelerinin her biri madencilikle ilgili kanunlar çıkararak birden fazla farklı madencilik mevzuatı oluşturmuştur. Ancak bu madencilik mevzuatları standart olmasa da birçok ortak özelliğe sahiptir. Kanada Federal Hükümeti'nin madencilik alanındaki yerel halkın hakları, ticaret, nükleer enerji ve çevresel etki konusundaki düzenlemeleri madenciliği etkileyebilir (La Fleche, Masse ve Honeyman, 2020).

Kanada'da 1900'lü yılların başlarına kadar mülk sahipleri madeninde sahibi kuralı geçerliydi. Daha sonra maden kaynakları hakkı, mülk sahibinden alınarak devlete verilmiştir. Özel mülkiyet ile bu alandaki madenler ayrı olarak işlem görürler. Devlet tarafından gerçek ve tüzel kişilere maden arama ve işletme hakkı verilmektedir (Turhan, 2019, s. 86). Kanada'da genel olarak bazı özel araziler için geçmişten gelen haklar dışında madenlerin mülkiyeti arzın mülkiyetine tabi olmayıp federal arazilerde federal devlete, diğer yerlerde bulunduğu eyalete aittir (Podowski, Dominique, Bennett, Chapman, 2020). Çevre konusunda Federal Hükümet ve Eyaletler yasama ve yürütme yetkisine sahiptirler. Genel olarak eyaletler ve federal hükümetin çevre konusundaki düzenlemeleri birbirine uyumludur. Madenciliğin çevresel etkileri üzerine düzenlemelerde yetki genellikle eyaletlerdedir. Ancak madencilik projelerinin Federal Çevre Kanunu'na uyumlu olmaları gerekir (Podowski vd., 2020).

Kanada'da madencilik hakları yüzey üzerindeki ve altındaki madenlerle ilgilidir, yüzeye ilişkin mülkiyet hakları ile ilgili değildir. Maden arama ve işletmek için hem madencilik hem de mülkiyet haklarına sahip olmak gereklidir. Maden hakkı ve mülkiyet haklarının farklı kişilerde olması durumunda mülkiyet sahibinin hakları ve çıkarları maden hakkı sahibininkilerle çatışabilir. Her iki hakka sahip olabilmek için maden hak sahibi ile mülkiyet hak sahibi arasında görüşmeler yapılır. Her bölge veya eyalet madencilik mevzuatı, madencilik hak sahibi ile mülkiyet hak sahibi arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için bir tür mahkeme veya diğer çözüm mekanizmalarına sahiptir. Görüşmelerde anlaşma sağlanamaması durumunda mülkiyet sahibine tazminat ödenmesine karar verilebilir. Genel bir kural olarak, madencilik haklarının kullanılması, mülkiyet haklarının kullanılmasına maddi olarak müdahale edemez. Mülkiyet haklarına müdahale ettikleri zaman, mülkiyet sahibine yeterince tazminat ödenmelidir. Mali tazminatın yeterli bir çözüm olmadığı durumlarda, Kanada yargı organı maden hakkı sahibinin yüzey haklarını edinmesini sağlar (Khaled ve Karen, 2020). Kanada'da yürürlükteki mevzuata uygun olarak kraliyet, arazileri kamulaştırma yetkisine sahiptir. İlgili yargı yetkisinin mevzuatına bağlı olarak bu kraliyet yetkisi, maden ruhsat sahibinin yüzey haklarını kullanmasını

sağlar. Örneğin, British Columbia'da Maden Geçiş Hakkı Kanunu (Mining Right of Way Act), arazi sahibinin arazisinde bulunan bir maden sahasına erişim hakkı vermez ise madenciye özel araziyi kamulaştırma hakkı verir (La Fleche vd., 2020).

3.4. Güney Afrika

Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasası'na göre madenler devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmaktadır. Devlet maden kaynaklarının sahibidir. Ancak geçmişte mülk sahipleri madenlerinde sahibi idi. 1996 tarihli Anayasa'dan sonra madencilik faaliyetleri Maden ve Petrol Kaynaklarının Geliştirilmesi Kanunu 2002 (Mineral and Petroleum Resources Development Act) ile düzenlenmiştir. Önceki kanunlar siyahların maden hakları almasını yasaklıyordu. Maden ve Petrol Kaynaklarının Geliştirilmesi Kanunu'na göre maden ve petrol kaynaklarının sahibi ve koruyucusu devlettir. Madencilik faaliyetleri ile ilgili ayrıca Maden ve Petrol Devlet Hakkı Kanunu 2008 (The Mineral and Petroleum Resources Royalty Act), Maden Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 1996 (The Mine Health and Safety Act), Ulusal Çevre Yönetimi 1998 (National Environmental Management Act) gibi diğer kanunlar da bulunmaktadır (Hayes ve Cloete, 2020). Maden hakkı elde eden kişi ayrıca mülk sahibi ile de anlaşması gerekir. Güney Afrika Anayasası'nın 25'inci maddesi adil tazminat olmaksızın özel mülkiyetin işgal edilip kullanılmayacağını ve kamulaştırılmayacağını hüküm altına almıştır (The Constitution of the Republic of South Africa).

Maden işletme ruhsatı talebinin kabul edilebilmesi için teknik ve finansal yeterliliğin ispat edilmesi, çevrede kabul edilemeyecek bir kirlilik oluşturulmayacağı, eko sisteme bir zarar verilmeyeceğinin garanti edilmesi ve arazi sahiplerinden izinlerin alınması gerekir (Turhan, s. 35). İşletme ruhsat talebi uygun görülen hak sahibi işletme faaliyetinde bulunabilme imkanına kavuşur. Ancak yukarıdaki faaliyetler için önce arazi sahibinden izin alınması gerekir. Mülk sahibinden izin alan işletmeci madeni üretmek yanında arazinin yüzey haklarının kullanımına da sahip olmaktadır. Madencilik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ruhsat sahibi, arazi sahibinin uğradığı her türlü zararı tazmin etmek zorundadır. Ödenecek tazminat miktarı, taraflar arasında sözleşmeye göre kararlaştırılabilir veya mahkeme veya özel tahkim yoluyla belirlenebilir. Maden hakkı sahibinin arazi sahipleri veya yasal işgalcilerle tarafların ilgili hak ve yükümlülüklerini ortaya koyan yüzeysel kira sözleşmesi veya yüzey kullanım anlaşması yapması yaygın bir uygulama haline gelmiştir. Bununla birlikte, maden hakkı sahibi ile arazi sahibi arasında tazminat miktarına ilişkin olarak tazminat ödenmesi veya anlaşma yapılması madencilik faaliyetleri amacıyla araziye erişim için ön koşul değildir. Mevcut yasalara göre ruhsat sahibi ile mülki-

yet sahibinin anlayamadığı durumlarda maden işletmesinde kamu yararı varsa özel mülkiyete tabi arazi kamulaştırılabilir (Hayes ve Cloete, 2020).

4. TÜRKİYE'DE MADEN MEVZUATININ GELİŞİMİ VE MADENLERİN HUKUKİ REJİMİ

Anadolu'da madencilik faaliyetleri eski çağlara kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde madenlerle ilgili ilk özel hukuki düzenleme 1858 tarihli Arazi Kanunu'dur (Topaloğlu, 2011, s. 3). Osmanlı İmparatorluğu döneminde madencilikle ilgili 1858 yılında Arazi Kanunnamesi, 1861 yılında Maadin Nizamnamesi, 1901 yılında Taşocakları Nizamnamesi ve 1906 yılında yürürlüğe giren 1278 sayılı Maadin Nizamnamesi bilinen yasal düzenlemelerdir (Günay, 2017, s. 22).

Türkiye Cumhuriyeti'nin madencilikle ilgili yasal düzenlemeleri olarak 1942 yılında yürürlüğe giren 4268 sayılı Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanun (R.G.1942/5139), 1954 yılında yürürlüğe giren 6309 sayılı Maden Kanunu (R.G.1954/8655), 1978 yılında yürürlüğe giren Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında 2172 sayılı Kanun (R.G.1978/16434), 1983 yılında yürürlüğe giren Bor Tuzları, Trona ve Asfaltit Madenleri ile Nükleer Enerji Hammaddelerinin İşletilmesini, Linyit ve Demir Sahalarının Bazılarının İadesini Düzenleyen 2840 sayılı Kanun (R.G.1983/18076) ile 1985 yılında yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan 3213 sayılı Maden Kanunu sayılabilir. 2172 Sayılı Kanun ile bor, asfaltit, linyit ve demir sahaları özel sektörden alınarak devletleştirilmiştir. 2172 sayılı Kanun'la beş yıllık bir süre için önemli sayıdaki madenlerin üretiminde devlet tekel durumuna gelmiştir. 2840 sayılı Kanunla daha önce 2172 sayılı Kanunla devletleştirilen demir ve linyit sahaları eski sahiplerine iade edilmiştir. Günümüzde bor madenleri ve Zonguldak Havzasındaki taş kömürlerinin ruhsat hakkı için devletin tekel olma durumu devam etmektedir. 6309 sayılı Maden Kanunu, 3213 sayılı Maden Kanunu'na kadar yürürlükte kalmıştır. 1901 yılında yürürlüğe giren Taşocakları Nizamnamesi kapsamındaki bazı madenler (mermer, feldspat, kaolin gibi) daha önce Maden Kanunu kapsamına alınmış, Nizamname ise 2004 yılında yürürlüğe giren 5177 sayılı Kanun'un 38'inci maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Taşocakları Nizamnamesinin yürürlükten kaldırılması ile tüm madenler Maden Kanunu çatısı altında tek mevzuatta toplanmıştır.

Madencilik faaliyetlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesi 01 Mart 1985 tarih ve 3154 sayılı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile Maden Dairesi Başkanlığına verilmiştir. Maden Dairesi Başkanlığı, 1993

yılında Maden İşleri Genel Müdürlüğüne, 2018 yılında Maden ve Petrol İşleri Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür.

1985 yılında yürürlüğe giren 3213 sayılı Maden Kanunu halen yürürlükte olmakla birlikte 2004 yılında 5177 sayılı, 2010 yılında 5195 sayılı, 2015 yılında 6592 sayılı, 2019 yılında yürürlüğe giren 7164 sayılı kanunlar ve farklı zamanlarda yapılan daha az sayıda maddeleri içeren diğer bazı yasal değişikliklerle birlikte ilk yürürlüğe girmiş olan metin hükümleri tamamen değişmiştir. Günün gelişen şartlarına uyum sağlamak amacıyla, özellikle son yıllarda Maden Kanunu'nda ve ilgili yönetmeliklerinde sürekli değişiklikler yapılmasına rağmen arzu edilen düzenlemelere ulaşılamamıştır. Maden mevzuatında sık sık köklü değişiklikler yapılması, uygulayıcılar ve diğer paydaşlar için mevzuatı takip edip ona uyum sağlamada çeşitli problemlere neden olmaktadır.

Maden, yer kabuğunun yüzeyinde veya derinliklerinde doğal etkenler ile oluşan ekonomik olarak değerli olan her türlü maddedir. Madencilik faaliyetleri; madenlerin aranması, üretilmesi, işlenmesi, atıkların bertarafı, maden işletmelerinin kapatılması ve çevre ile uyumlu hale getirilmesi ile bu faaliyetlere yönelik geçici tesislerin yapılması işlemleri (3213 sayılı Maden Kanunu) olarak tanımlanmıştır. Maden Kanunu'nun 1'inci maddesinde kanunun amacının madenlerin aranması, işletilmesi, üzerinde hak sahibi olunması ve terk edilmesini düzenlemek olduğu belirtilmiştir. Kanun'un 2'nci maddesinde, madenler I(a), I(b), II(a), II(b), II(c), III, IV(a), IV(b), IV(c), IV(ç) ve V. grup madenler olmak üzere beş ana ve dokuz alt gruba ayrılmıştır. Kanun'un 4'üncü maddesinde bu makalenin de inceleme konularından olan madenlerin devlete ait olduğu, içinde buldukları arzın mülkiyetine tabi olmadığı yer almaktadır. Kanun'un 6'ncı maddesinde maden hakkının kimlere verileceği ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kanun'un 7'nci maddesinde madencilik faaliyetlerinde izinler düzenlenmiştir. Bu madde de mülkiyete ilişkin izinler, çevresel etki değerlendirmesi, gayri sıhhi müessese izinleri ile diğer bazı özel alanlara yönelik izin düzenlemeleri yer almaktadır. Kanun'un 46'ncı maddesinde ise bu makalenin inceleme konularından maden ruhsat alanlarında özel mülkiyete tabii alanların kamulaştırılmasına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır.

Türkiye'de madenlerin hukuki rejiminde ilke olarak devlet hâkimiyeti sistemi kabul edilmektedir. Devlet madenleri kendisi işletebileceği gibi, bu hakkını özel kişilere devredebilir. Türkiye'de madenler genel olarak devlete ait olmakla birlikte bazı madenler için farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Maden Kanunu'nun 46'ncı maddesinin son fıkrası ile 1'inci grup madenler ve mıcır ile kaba inşaat, baraj, gölet, liman, yol gibi yapılarda kullanılan her türlü yapı hammaddesi için özel mülkiyete tabii arazilerde kamulaştırma hakkı verilmemiştir. Bu madenler için maden hakkı

sahibi ile mülkiyet sahipleri farklı ise, maden hakkı sahibinin mülk sahibinden izin alması zorunluluğu bulunmaktadır. Mülk sahibinin izni olmadığı sürece özel mülkiyet alanındaki madenleri üretmek mümkün değildir.

Maden hakkı elde edilmesinde I(a) grubu madenler için I(a) Grubu Madenlerle İlgili Uygulama Yönetmeliği, diğer grup madenler için Maden Yönetmeliği ve Maden Sahaları İhale Yönetmeliği olarak farklı yönetmelikler bulunmaktadır. Özel mülkiyet içindeki I(a) grubu maden sahaları ilgili yönetmelik hükümleri gereği ihale edilmemektedir. Mülk sahibinin kendisine ait arazide I(a) grubu ruhsat talep etmesi halinde bir bedel ödemeden ruhsat alabilmektedir. Ancak, mülk sahibinin kendi mülkiyetindeki arazide kamulaştırma hakkı verilmeyen diğer grup madenler için ruhsat talep etmesi halinde ihalede yarışması gerekmektedir. Ruhsat hakkı elde edilmesinde, kamulaştırma hakkı verilmeyen I(a) grubu madenler için mülkiyet sahibine ayrıcalıklar tanınmışken, kamulaştırma hakkı verilmeyen diğer grup madenlerde mülk sahiplerine herhangi bir ayrıcalık tanınmamıştır.

5. KAMULAŞTIRMA

5.1. Kamulaştırma Mevzuatı

Mülkiyet hakkı hem Türkiye Cumhuriyeti Anayasası hem de uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Ancak mülkiyet hakkı kamu yararının gerektirdiği hallerde, kanunların öngördüğü koşullara uygun olarak kamulaştırma ile kısıtlanabilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 35'inci maddesinde, *"herkesin mülkiyet ve miras haklarına sahip olduğu, bu hakların kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabileceği ve mülkiyet hakkının toplum yararına aykırı kullanılmayacağı"* hükmü ile hem mülkiyet hakkını koruma altına almış hem de bunun istisnalarını göstermiştir. Anayasa'nın 46'ncı maddesinde *"Devlet ve kamu tüzel kişileri; kamu yararının gerektirdiği hallerde gerçek karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malların tamamı veya bir kısmını kanunla gösterilen esas ve usullere göre kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkili olduğu"* hükmü ile kamulaştırma işleminin nasıl yapılması gerektiğinin esası belirtilmiştir. Anayasa'nın yukarıdaki hükümleri doğrultusunda 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu çıkarılmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1 no'lu Protokolünün Mülkiyetin Korunması başlıklı 1'inci maddesinde (European Convention); *"Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun"*

genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabileceği” şeklindeki düzenleme hem özel mülkiyetin dokunulmazlığı hem de bunun istisnalarını göstermektedir. Özel mülkiyetin korunması ve kamu yararının gerektirdiği hallerde kısıtlanmasına yönelik düzenlemelerde, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi birbiriyle uyumludur.

Kamulaştırma, özel hukuk kişilerinin rızasına bakılmaksızın, mülkiyetinde bulunan taşınmaz malların kamu gücü kullanılarak elde edilmesini sağlayan kamu hukuku usulüdür (Akyılmaz, Sezginer, Kaya, 2019, s. 591-606). Devletler, mülkiyet haklarına kamulaştırma yoluyla müdahale etmektedirler. Devlet tarafından yapılan müdahalenin meşru bir müdahale olabilmesi için hukuki temele sahip olması, kamu yararı amacı taşıması, orantılı ve ölçülü olması gerekir (Öden, 2019, s. 76). Kamulaştırma işlemlerinde, kamu makamlarınca mülkiyet hakkına yapılan müdahaleyle gerçekleştirilmek istenen amaç ve bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan araçlar arasında makul bir ölçülülük ilişkisi olmalıdır. (AYM. BN: 2019/37216).

Kamulaştırma Kanunu’nun 1’inci maddesinde; “*kamu yararının gerektirdiği hallerde özel mülkiyete ait taşınmaz malların, devlet ve kamu tüzel kişilerince kamulaştırılmasının yapılabilmesi*” hükmü ile kamulaştırmanın kimler tarafından yapılabilmesi belirtilmiştir. Bu madde ile kamulaştırma işlemi için kamulaştırma kararının alınması gerektiği, ayrıca devlet dışında gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri adına kamulaştırma yapılabilmesi düzenlenmiştir. Kanun’un 23’üncü maddesi ile kamulaştırılan taşınmazda beş yıl içinde kamulaştırma amacına uygun işlem yapılmaz ise eski sahibi tarafından kamulaştırma bedelini aldıkları günden itibaren işleyecek kanuni faiziyle birlikte ödeyerek taşınmazı geri alabileceğini düzenlemiştir. Bu düzenleme ile özel mülkiyetin kamulaştırma işlemlerinde keyfi uygulamaların önlenmesi amaçlanmıştır.

5.2. Maden Sahaları İçin Kamulaştırma

Maden Kanunu’nun 7’nci maddesine göre maden hakkı sahibi özel mülkiyet alanlarında madencilik faaliyetinde bulunmadan önce mülk sahibinden izin alması zorunluluğu bulunmaktadır. Mülk sahibinden izin alınamaması durumunda özel mülkiyet alanı için kamu yararı kararı alınarak kamulaştırma yapılabilmektedir. Mülk sahibinden izin alınmadan madencilik faaliyetlerine izin verilmemektedir. İzin alınmadan faaliyette bulunulması halinde maden hakkı sahibine idari ve mali yaptırımlar uygulanmaktadır. Ayrıca Maden Kanunu dışında Medeni Kanunu’nda da mülkiyet hakkını korumaya yönelik düzenlemeler bulunmaktadır. 4721 sayılı

Medeni Kanun'un 683'üncü maddesi de mülkiyet hakkına müdahalede bulunmayı engellemektedir (Topaloğlu, s. 336).

Maden sahaları için kamulaştırma hükümleri 11 Mart 1954 tarihli mülga 6309 sayılı Maden Kanunu'nda da yer almıştır. 6309 sayılı Kanun'un 125'inci maddesi herhangi bir tereddüde mahal vermeyecek şekilde kamulaştırma işlemlerini açıklamıştır. Bu maddede madenin işletilmesi için kamulaştırma yapılan alana gerek kalmaması durumunda kamulaştırılan taşınmazın eski sahibine iade edileceği hükmü yer almaktadır. 3213 sayılı Maden Kanunu'nun mülga 46'ncı maddesinin son fıkrasında yer alan maden sahalarının içinde bulunduğu özel mülkiyetin kamulaştırılmasına ilişkin **hükmü** Anayasa Mahkemesi tarafından 22.9.1993 tarihinde (AYM Karar: 1993/31) iptal edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi söz konusu Kararı'nda işletme ruhsatına konu madenin tükenmesinin veya ruhsat süresinin sona ermesinin, ya da maden sahasının maden üretimi amacı dışında kullanılması durumunda kamu yararının sona erdirilmesi ve taşınmazı kamulaştırılmış olan malikin taşınmazını geri isteme hakkı doğması gerektiği değerlendirilmiştir. Oysa 3213 sayılı Maden Kanunu'nda bu anlamda bir kural öngörülmediği belirtilmiştir. Böyle bir düzenlemenin anayasal güvence altındaki mülkiyet hakkının özüne dokunmuş olacağından Maden Kanunu'nun kamulaştırma ile ilgili düzenlemesinin iptaline karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararıyla mülkiyet hakkına maden çıkarma dönemini aşan biçimde müdahalede Anayasa'ya aykırılık görmektedir (Gülan, 2008, s. 19). Anayasa Mahkemesi Kararı ile iptal edilen Maden Kanunu'nun 46'ncı maddesinin son fıkrası, 2004 yılında 5177 sayılı Kanun ile Mahkemenin iptal kararına uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Yeni düzenleme ile Kanun'un 46'ncı maddesinin son fıkrası "İşletme ruhsatı safhasında işletme faaliyetleri için gerekli olan özel mülkiyete konu taşınmaz, taraflarca anlaşma sağlanamaması ve işletme ruhsatı sahibinin talebi üzerine Bakanlıkça kamu yararı bulunduğu karar verilmesi halinde kamulaştırılır.." haline getirilmiştir. Böylece madencilik faaliyeti için gerekli olan kamulaştırma ile ilgili yasal düzenleme, Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararından yaklaşık on yıl sonra yeniden düzenlenebilmiştir.

Maden Kanunu'nun kamulaştırma ile ilgili 46'ncı maddesinin nasıl uygulanacağı ile detaylı düzenlemeler Maden Yönetmeliği'nde yer almıştır. Maden Kanunu gereği ruhsat hakkı sahibinin mülk sahibinden izin alamaması durumunda kamulaştırma için ilgili bakanlığına müracaat eder. Bakanlık tarafından özel mülkiyetin kamulaştırılması için kamu yararı kararı alınabilir. Kamulaştırılan taşınmazın mülkiyeti Hazineye aittir. Madencilik faaliyetleri devam ettiği sürece taşınmazın

mülkiyeti Hazine'de kalmaya devam edecektir. Hazine adına tescil edilen taşınmaz, madencilik faaliyetinin devamı süresince ruhsat sahibine tahsis edilmektedir. İşletme ruhsatının süresinin sona ermesi, terk veya iptal edilmesi halinde tahsis işlemi de sona erer. Ruhsat sahibinin kamulaştırılan alanı kamulaştırma amacı dışında kullanması halinde ruhsat sahibine idari ve mali yaptırımlar uygulanır. Kamulaştırılan arazinin, kamulaştırma amacı ile ilgili kullanımına ihtiyaç kalmadığının Bakanlıkça tespiti veya ruhsat sahibinin beyanı halinde, Kamulaştırma Kanunu'nda öngörülen usul ve esaslara göre belirlenecek rayiç bedeli karşılığında kamulaştırılan taşınmaz eski sahibine iade edilir. Eski sahibinin taşınmazı altı ay içerisinde geri almaması durumunda kamulaştırılan taşınmaz Hazineye kalır.

Maden Kanunu'nun 46'ncı maddesi ile bazı madenler için özel mülkiyetin kamulaştırılması uygun görülüşken, daha az sayıdaki bazı madenler için özel mülkiyetin kamulaştırılması uygun görülmemiştir. Kamulaştırma imkânının belirli madenler ile sınırlandırılmasının temel sebebi, diğer madenlere kıyasla daha yaygın bulunan, başka yerlerden kolayca sağlanabilen, katma değeri yüksek olmayan (Topaloğlu, s. 329) madenler için kişilerin Anayasa'nın ile güvence altına alınan mülkiyet hakkına müdahalenin önlenmesidir (Çanga, 1991, s. 401). Diğer bir ifadeyle kanun koyucu, diğer maden gruplarına kıyasla doğada yaygın bulunan, katma değeri düşük ve başka bir bölgeden kolayca sağlanması mümkün madenler açısından kamulaştırma usulüne başvurulmasında kamu yararı olmadığını zımni bir şekilde ifade etmiştir (Topaloğlu, s. 329).

Madencilik faaliyetleri için kamu yararı kararı verilmeden önce Maden Yönetmeliği ile madencilik faaliyetlerine özgü bazı hususların incelenmesi gerekli görülmüştür. Buna göre kamulaştırmaya, kamulaştırılması istenen alandaki madenin rezerv durumu, bu alandaki madenin üretilip üretilmemesi durumunda çevreye ve ekonomiye fayda ve zararları, kamulaştırılması talep edilen alan dışında alternatif üretim alanları olup olmadığı, mülk sahibinin kamulaştırmadan nasıl etkileneceği ile ilgili teknik ve sosyal içerikli tüm etkenler değerlendirilerek karar verilir. Bu düzenleme ile özel mülkiyetin kamulaştırılmasında sosyal ve ekonomik bir değerlendirme yapılarak mülk sahibinin mağdur olmamasını sağlamak amaçlardan biridir. Ayrıca özel mülkiyetin kamulaştırılması yapılırken bu alandaki maden varlığı, objektif değer artırıcı bir unsur olarak kabul edilerek, taşınmazın değerinin tespitinde makul ölçüde artırıma gidilmesinin uygun bir çözüm (Topaloğlu, s. 234) olarak düşünülmesi mülk sahibinin kamulaştırma işleminden mağdur olmaması için tercih edilen bir yaklaşımdır.

Mülkiyetin temel bir hak olması ve Anayasa ile güvence altına alınması, kamulaştırma işlemlerinde bazı tereddütler oluşturmaktadır. Maden ruhsat alanla-

rındaki özel mülkün kamulaştırılması, idarenin taşınmaz malı cebren elde etmesi dolayısıyla mülkiyet hakkının özüne dokunan bir uygulamadır (Çevikçelik, 2020, s. 329). Kamulaştırma ile söz konusu özel mülk sahibi, kamu yararını gerçekleştirmek uğruna mülkiyet hakkından fedakârlıkta bulunarak toplumdaki diğer bireylere kıyasla daha ağır bir külfete katlanmaktadır (Uluslan, 1977, s. 103-115). Kamulaştırma işlemi ile taşınmaz sahibi aleyhine bozulan dengenin tekrar sağlanması sosyal ve hukuk devleti ilkelerinin bir gereğidir. Zira temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan hukuk devletinde, kamu yararı amacıyla hareket edilse dahi, toplumdaki bir bireyin diğer bireylere kıyasla daha ağır külfetlere karşılıksız olarak katlanması beklenemez (Akyılmaz vd., s. 116). Bu nedenle özel mülkiyetin kamulaştırılması işlemlerinde mülk sahibinin mağduriyetinin azaltılması için ilave tedbirler alınmalıdır.

Maden Kanunu'nda madencilik faaliyetleri için kamulaştırılmış taşınmazlara özgü bir geri alma sistemi düzenlenmiştir. Kamulaştırılan özel mülkiyet, madencilik faaliyeti sonrasında eski sahibince rayiç bedeli ödenerek geri alınabilir. Kamulaştırılan taşınmazın kamulaştırma bedelinin faiziyle birlikte geri ödenmesi suretiyle değil de rayiç bedeli üzerinden geri alma imkânının getirilmesini eski malikin geri alma hakkını kolaylaştırmak için olduğu (Gülan, s. 203) değerlendirmesi yapılmaktadır. Maden sahası ile çakışan özel mülkiyete konu taşınmaz, rayiç bedeli ödenmek suretiyle kamulaştırılmakta, maden üretimi sona erdikten sonra rayiç bedeli karşılığında eski sahibine iade edilmektedir. Ancak Anayasa ile güvence altına alınan mülkiyet hakkının özüne dokunan kamulaştırma işlemi ile taşınmaz sahibi aleyhine bozulan denge arazinin rayiç bedelinin ödenmesi ile giderilmiş olabilir mi? Ya da madencilik faaliyetinde bulunulan alanın rayiç değeri ile eski mülk sahibine iade edilmesi mülk sahibinin hakkını korumuş olabilir mi?

Örnek olarak mülkiyet sahibinin arazisi rayiç bedeli karşılığında kamulaştırıldıktan yirmi yıl sonra madencilik faaliyeti sona ermiş ve rayiç bedeli karşılığında eski sahibine iade edilmiştir. Bu durumda maden üretimi yapılan arazinin yapısında ve kullanım amacında değişiklikler meydana gelmiştir. Mülk sahibi kamulaştırma sırasında elde ettiği rayiç bedele yaklaşık değeri araziye geri alma sırasında da iade etmiştir. Ayrıca mülkiyet sahibi yirmi yıl boyunca mülkiyetinden faydalanma imkânından mahrum kalmıştır. Böyle bir durumda mülk sahibinin mağduriyeti söz konusu olacaktır.

Özel mülkiyetinde maden bulunan birisi, bundan mağdur olmamalı aksine istifade edebilmelidir. Madencilik faaliyeti için taşınmazı kamulaştırılan mülk sahibine mülkiyetinden faydalanamadığı yıllar için bazı avantajlar sağlanması, mülkiyet hakkının korunması bakımından önemlidir. Kamulaştırması yapılan taşınmaz

sahibine avantajlar sağlanması, mülk sahiplerinin ve yerel toplumun madencilik faaliyetlerine yaklaşımı bakımından da önemlidir. Maden Kanunu'nda kamulaştırma ile ilgili düzenlemeyi içeren Maden Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı, T.C. Başbakanlığı tarafından 6.5.2002 tarihinde TBMM'ye gönderilmiştir. Kanun Tasarısı'nda "kamulaştırılan taşınmaz eski sahibine bedelsiz olarak iade edileceği" (5177 sayılı Maden Kanunu Değişikliği) hükmü yer almıştır. Ancak bu hüküm 5177 sayılı Kanun kapsamında yer almamıştır. Kamulaştırılan taşınmazın eski sahibine bedelsiz iadesi, taşınmaz sahibinin maddi mağduriyetini ortadan kaldıracak bir düzenlemedir.

XX'nci yüzyılın sonlarında madencilik politikalarında madencilikten etkilenen yerel toplumların durumunun iyileştirilmesi önem kazanmaktadır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren yaklaşık otuzdan fazla ülkenin maden kanunlarında yerel toplumun geliştirilmesi programı kabul edilmiştir. Bu kanunlarda çevre ve sosyal sorumluluk projelerinin uygulamaya konulması, yerel halka ödenecek tazminat miktarının artırılması gibi hükümlere yer verilmiştir (Dupuy, 2014). Bu yeni politika ile madenciliğin yerel toplum üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler en aza indirilmeye çalışılmakta ve yerel toplumla uyumlu bir madencilik yapılması amaçlanmaktadır. Türkiye'de de bazı madencilik firmaları tarafından gönüllü uygulaması olan yerel toplumun geliştirilmesine yönelik eğitime ve çeşitli sosyal faaliyetlere destek gibi uygulamalar yasal bir düzenlemeye kavuşturularak genel uygulama haline getirilmelidir. Özel mülkü kamulaştırılanlara ve madencilik faaliyetinden olumsuz etkilenenlere ilave imkânlar sağlanarak, yerel toplumun durumunun iyileştirilmesine katkı sağlanabilir.

5.3. Kamu Tüzel Kişilerine Ait Maden Sahalarında Kamulaştırma

Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TKİ) Türkiye'nin en önemli kömür üreticisi, Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü ise Türkiye bor madenlerini işletmede tekel olan kamu kuruluşlarıdır. Bu kuruluşlar özel mülkiyete tabii olan alanlarda maden üretim faaliyetinde bulunabilmek için kamulaştırma yapmaktadır. Ancak kamu kuruluşları kamulaştırma işlemini Maden Kanunu'na göre değil kendi kuruluş kanunları kapsamında 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'na (Danıştay, K: 2022/2040) göre yapmaktadır. TKİ'nin Ana Statüsünde faaliyetlerini yürütmek için gerektiğinde istimlak işlemlerini yapabileceği hükmü bulunmaktadır. Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün Ana Statüsünde kurumun kamulaştırma yapabileceği yer almaktadır. Kamu kuruluşları, madencilikle ilgili bazı özel hakları olmakla birlikte madencilik faaliyetlerini Maden Kanunu'na göre sürdürmektedir. Ancak, kamu kuruluşları ana statülerine dayanarak özel mülkiyet

alanlarında madencilik faaliyetleri için Maden Kanunu'ndan farklı olarak kamulaştırma işlemlerini yürütmektedir. Maden Kanunu'na göre yürütülen madencilik faaliyetlerinde özel mülkiyetin kamulaştırılması bakımından özel kişiler ile kamu kuruluşları için farklı bir uygulama yapılmaktadır. Bu uygulama, mülkiyeti kamulaştırılan kişiler bakımından da farklı sonuçlar doğurmaktadır.

Maden sahaları için Maden Kanunu'na göre kamulaştırma yapmakla, Kamulaştırma Kanunu'na göre kamulaştırma yapmak arasında kamulaştırılan özel mülkiyetin geri alınması ile ilgili bazı farklılıklar bulunmaktadır. Maden Kanunu'na ve kamu kuruluşlarınca Kamulaştırma Kanunu'na göre kamulaştırılması yapılan özel mülkiyete tabi taşınmazların madencilik faaliyeti sona erdiğinde mülk sahibine iade edilmesi aynı usullere tabi değildir. Maden Kanunu'na göre yapılan kamulaştırmalarda arazinin geri alma işleminde rayiç bedel dikkate alınırken, Kamulaştırma Kanunu'na göre geri alma işlemi belirli süre içinde ve kamulaştırma bedeline faiz uygulanmaktadır. Kamulaştırmayı düzenleyen Maden Kanunu'nun 46'ncı maddesinin son fıkrası 1993 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş ve 2004 yılına kadar Maden Kanunu'nda kamulaştırma ile ilgili düzenleme yapılmamıştır. Bu nedenle, kamu kuruluşlarının 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'na göre kamulaştırma yapmaları hizmetlerinin yürütülmesi için zorunluydu. Ancak 2004 yılında 5177 sayılı Kanun'la Maden Kanunu'nda kamulaştırma ile ilgili gerekli düzenleme yapılmıştır. Dolayısı ile 2004 yılından sonra böyle bir zorunluluk bulunmadığından madencilik faaliyetleri için kamulaştırma işlemlerinde uygulama birliğine gidilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

6. SONUÇ

Madenler ülke ekonomisi, çevre ve mülkiyet hakları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Madenler ülkelerin kalkınmalarında sanayinin hammaddesi olarak önemli bir yere sahiptir. Madenlerin ülke ekonomisi için önemi, çevre ve mülkiyet hakları üzerindeki etkileri nedeniyle maden hukuku düzenlemeleri özel bir önem kazanmıştır. Bu nedenle maden hukuku sürekli değişikliklere tabi olmuştur.

Kanada, Avustralya, ABD, Güney Afrika ve Türkiye gibi ülkelerde madenler hukuki rejimi bakımından XX'nci yüzyılın başlarına kadar mülk sahibinin tekelindeydi. Ancak bu durum XX'nci yüzyılın başlarında değişmeye başlamış ve madenler mülk sahibinin tekelinden çıkarılarak devletin hüküm ve tasarrufu altına geçmiştir. Geçmişten gelen bazı müktesep hakların devam ettiği ülkelerle birlikte ABD'de bazı eyaletlerde madenler mülk sahibinin tasarrufundadır. Ancak genel

olarak tüm dünyada madenler hukuki rejimi bakımından devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve 3213 sayılı Maden Kanunu'na göre maden kaynaklarının sahibi devlettir. Maden Kanunu'nun 46'ncı maddesine göre genel olarak maden sahaları ile çakışan özel mülkiyet alanlarının kamulaştırma imkânı varken, I'nci grup madenler ve mıcır ile kaba inşaat, baraj, gölet, liman, yol gibi yapılarda kullanılan her türlü yapı hammaddesi sahaları ile çakışan özel mülkiyet alanlarında kamulaştırma hakkı bulunmamaktadır. Kamulaştırma hakkı bulunmayan maden sahalarının özel mülkiyete tabi alanlarla çakışması durumunda bu alanlarda madencilik faaliyetinde bulunabilmek için mülk sahibinden izin alınması veya özel mülkün satın alınması zorunludur. Bazı madenlere kamulaştırma hakkı verilmemesi, bu madenlerin Türkiye'de yaygın olmaları ve temel bir hak olan mülkiyet hakkının Anayasal güvenceye alınmış olması ile ilgilidir. Ayrıca bu madenlere kamulaştırma hakkı verilmemiş olması uygulamada önemli bir sorun teşkil etmemiştir.

Madencilik faaliyetleri kamu yararına faaliyet olarak genel kabul görmektedir. Bu bakımdan özel mülkiyet konusu bir arazinin madencilik faaliyeti yapılmak amacıyla kamulaştırma işlemlerine konu edilmesinde hukuki olarak bir engel bulunmamaktadır. Ancak kamulaştırma işlemi yapılırken, kamu yararı ile özel yarar arasında denge kurmak, kamulaştırma alanlarını kamu yararına uygun olarak belirlemek, gereksiz alanların kamulaştırmasından kaçınmak, kamulaştırılan alanın amacı dışında kullanımına izin vermemek Anayasa ile güvence altına alınan mülkiyet hakkının korunması bakımından önemlidir.

I(a) grubu madenler ile diğer grup madenler için ayrı yönetmelikler bulunmaktadır. Bu yönetmelikler kapsamında kamulaştırma imkânı olmayan madenlerin ruhsatlandırılmasında farklı bir uygulama yapılmaktadır. I(a) grubu maden sahası için maden hakkı, özel mülk sahibine ihale edilmeden doğrudan verilirken I(a) grubu dışında kamulaştırma hakkı verilmeyen diğer maden sahaları özel mülkiyet alanları ile çakışıyorsa ihaleye konu edilmektedir. Özel mülk sahibi aynı alandaki maden hakkını kazanabilmek için diğer talep sahipleri ile yarışması gerekmektedir. Kamulaştırma imkânı olmayan maden grupları için ruhsat hakkı elde edilmesinde farklı düzenlemelerin ortadan kaldırılması uygun olacaktır.

Maden sahaları ile çakışan özel mülkiyet alanlarında gerçek ve özel tüzel kişiler için farklı, kamu kuruluşları için farklı kamulaştırma işlemleri uygulanmaktadır. Kamulaştırma işlemleri gerçek ve özel tüzel kişiler için Maden Kanunu kapsamında yapılırken, kamu kuruluşları için Kamulaştırma Kanunu kapsamında yapılmak-

tadır. Bu uygulama, mülkiyeti kamulaştırılan kişiler bakımından da farklı sonuçlar doğurmaktadır. Madencilik faaliyetleri için özel mülkiyetin kamulaştırılması işlemlerinde uygulama birliğine gidilerek Maden Kanunu'na göre yapılması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Madencilik faaliyetinde bulunabilmek için özel mülkiyet kamulaştırılabilmekte ve bunun karşılığı mülk sahibine kamulaştırma bedeli ödenmektedir. Kamulaştırma karşılığında taşınmazın rayiç bedelinin ödenmesi, mülk sahibinin uğradığı zararı her zaman tam olarak karşılamamaktadır. Her durumda kamu yararı ile özel yarar arasında denge kurulamamaktadır. Kamulaştırılan özel mülkiyetin maden üretimi sona erdikten sonra doğal yapısı bozulmaktadır. Madencilik faaliyeti sona eren taşınmazı eski mülk sahibi rayiç bedeli karşılığında geri alabilmektedir. Ancak mülk sahibi taşınmazı geri alabilmek için kamulaştırma sırasında elde ettiği bedele yaklaşık bir değeri ödemek zorundadır. Ayrıca kamulaştırma devam ettiği sürece mülk sahibi mülkiyetinden faydalanma imkânından mahrum kalmıştır. Böyle bir durumda mülk sahibinin mağduriyeti söz konusu olacaktır. Madencilik faaliyeti nedeniyle arazisi kamulaştırılan mülk sahibinin mağduriyetinin giderilmesi için sosyal ve hukuk devleti ilkeleri gereği ilave düzenleme yapılmalıdır. Bunun için bir öneri, mülk sahibinin kamulaştırma işleminden sonra araziye geri alma zamanına kadar mülkiyetinden elde edeceği gelir hesap edilerek geri almada ödeyeceği rayiç bedelden düşülmesi olabilir. Böyle bir düzenleme, özel mülkiyeti kamulaştırılan vatandaşın mağduriyetinin önlenmesine ve Anayasa'nın 35'inci maddesinde yer alan temel bir insan hakkı olan mülkiyet hakkının korunmasına uygun bir yaklaşım olacaktır.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Yazar Katkıları: Selahattin ERDOĞAN, çalışmanın tamamında tek başına katkı sunmuştur.

Çıkar Beyanı: Yazarlar ya da herhangi bir kurum/ kuruluş arasında çıkar çatışması yoktur.

Ethics Statement: The authors declare that the ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In the event of a contrary situation, the Journal of Public Administration and Policy has no responsibility and all responsibility belongs to the author of the study.

Author Contributions: Selahattin ERDOĞAN has contributed to all parts and stages of the study.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest among the authors and/or any institution.

EXTENDED ABSTRACT

Research Problem: The aim of the article is to research and evaluate the legal regime of the mines in Türkiye and the world, and the expropriation of private property in the area where the mining sites are located in Türkiye. As a result of examination and evaluation, it is to give a different perspective and suggestions to practitioners and researchers. Mines are important sources of raw materials in the development of industry. In this respect, mining policies and legal regulations gain importance. Although mining is as old as the history of humanity, legal infrastructures in mining began to be formed with the establishment of modern states and the development of mining activities. Legal regulations, which differ among countries, change according to time and needs. Whether the mines are subject to the land ownership or they are under the rule and disposal of the state constitutes the legal regime of the mines.

Research Questions: Until beginning of the 20th century, in some countries such as Canada, Australia, USA, South Africa and Türkiye, mines were subject to the land ownership on which they were located. Afterwards the mines were taken from monopoly of the land ownership and passed under the rule and disposal of the state. According to Article 168 of the Constitution of the Republic of Türkiye, Natural wealth and resources shall be under the authority and at the disposal of the state. Articles 35 on the right to property, 46 on expropriation and 168 on natural resources of the Constitution form the basis of the expropriation procedures and legal regulations in mining in Türkiye. In Türkiye, if the land where the mine is located is subject to private ownership, permission must be obtained from the land owner in order to engage in mining activities. In the event the permission of the property owner cannot be obtained, immovable can be expropriated made by taking a decision of public interest. The article was prepared on the topics of the development of mining legislation and the expropriation of mining sites in Türkiye with the legal regime of mines in Türkiye and in the World and the conclusion.

Literature Review: In this article, books, journals, reports, court decisions, relevant legislation and other written and electronic records related to the subject were searched and evaluated.

Methodology: The information gathered as a result of the research conducted within the scope of the article was evaluated. In addition to the literature review on the subject, interviews were held with experts and representatives of organizations related to the subject in Türkiye. In addition, the subject was enriched by transferring the experiences in practice. By examining the legal regimes of the USA, Aus-

tralia, Canada and South Africa mines, which are important countries in mining, a harmonious and consistent integrity has been tried to be achieved in the article. The article was prepared by examining and evaluating the information obtained as a result of the literature review and other studies.

Result and Conclusion: The article is completed with a conclusion section that includes determination, evaluation and recommendations regarding its purpose. The fact that property is a fundamental right and is guaranteed by the Constitution creates some hesitations in expropriation processes. The expropriation of private property is a practice that touches the essence of the property right, as the administration acquires the immovable property by force. However, can the balance, which was disturbed against the owner of the immovable by the expropriation process, always full compensate by paying the current value of the immovable. Restoring the balance that was disturbed against the owner of the immovable by the expropriation process is a requirement of the social and rule of law principles. For this reason, necessary measures should be taken to reduce the grievance of the property owner in the expropriation of private property. In order to eliminate the grievances of the owner whose land has been expropriated due to mining activities, additional arrangements should be made. A suggestion for this would be to calculate the income that the owner would earn from the ownership until the time of take back the land after expropriation and deduct it from the current price to be paid at the repurchase.

KAYNAKÇA

- A Consolidation of The Constitution Acts, 1867 to 1982. Erişim adresi: https://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/CONST_E.pdf.
- Akyılmaz, B., Sezginer, M. ve Kaya, C. (2019). *Türk İdare Hukuku*. (Yenilenmiş 10. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.
- AYM Kararı (1993/31). Erişim adresi: https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ND/1993/31?Donemler_id=2&EsasNo=1993%2F8&KararAramaRaporu=1&KararNo=1993%2F31.
- AYM BN: (2018/24998). Erişim adresi: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2018/24998>.
- AYM BN: (2019/37216). Erişim adresi: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/37216>.
- Bor Tuzları, Trona ve Asfaltit Madenleri ile Nükleer Enerji Hammaddelerinin İşletilmesini, Linyit ve Demir Sahalarının Bazılarının İadesini Düzenleyen Kanun (2840 sayılı). (1983, 13, Haziran). Resmi Gazete (Sayı:18076). (Erişim adresi gerekli)
- Çanga, H. E. (1991). 3213 Sayılı Maden Kanunu ve Danıştay İçtihatları. Ankara: Kırallı Ofset.
- Çevikçelik, M. (2020). 3213 Sayılı Maden Kanunu Uyarınca Maden Hukukunda Kamulaştırma Usulü. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 24(1), 329-360.
- Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu. E. 2022/1464, K. 2022/2040. Erişim adresi: <https://karararama.danistay.gov.tr/getDokuman?id=815430200&arananKelimelime=%C4%B0dare%20Dava%20Daireleri%20Kurulu,2022/2040>
- Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun (2172 sayılı). (1978, 14, Ekim). Resmi Gazete (Sayı:16434). (Erişim Adresi?)
- Dilemre Öden, B. (2019). AİHM Kararları Işığında Kamulaştırma Bedelinin Tespiti ve Vergilendirilmesi. *Sayıştay Dergisi*. 114, 75-93.
- Dupuy, K, E. (2014). Community Development Requirement in Mining Law. *The Extractive Industries and Society*, 1,200-215. Erişim adresi (2022, 11, Haziran): https://www.academia.edu/9418639/Community_Development_in_Mining_Laws,
- Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğü Ana Statüsü. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=13532&MevzuatTertip=5>.

- European Convention on Human Rights. Erişim adresi: https://www.echr.coe.int/documents/ convention_eng.pdf.
- Gülan, A. (2008). *Maden İdare Hukukumuzun Ana İlkeleri ve Temel Müesseseleri: Mevzuat ve Yargı Kararları Işığında Eleştirel Bir Yaklaşım Denemesi*. İstanbul: Lamure Yayınları.
- Günay, Ö. (2017). *Maden Hukuku: kavramlar-ilkeler-tanımlar (güncel Danıştay kararlarıyla)*. (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hayes, E. ve Cloete, J. (2020). *The Mining Law Review: South Africa*. La Fleche, E., R., (Ed.). *The Mining Law Review*. Erişim adresi (10, Haziran, 2022): <https://thelawreviews.co.uk/title/the-mining-law-review/sauth-africa-mining-law>.
- Kanun Hükmünde Kararname (505 sayılı). (1993, 05, Eylül). Resmi Gazete (Sayı: 21693). (Erişim Adresi?)
- Khaled, A. B. ve Karen, M.M. (2020). *Mining Laws and Regulations. Canada*. Emrich, A., (Ed.). *Mining Laws and Regulations*. Erişim adresi (11, Haziran, 2022): <https://iclg.com/practice-areas/mining-laws-and-regulations/canada>.
- Khalley, K. *Mining Laws and Regulations. USA*. Emrich, A. (Ed.). *Mining Laws and Regulations*. (2020). Erişim adresi (11, Haziran, 2022): <https://iclg.com/practice-areas/mining-laws-and-regulations/usa>.
- Khalley, K. ve Nannini, E. (2020). *The Mining Law Review: USA*. La Fleche, E., R., (Ed.). *The Mining Law Review*. Erişim adresi (10, Haziran, 2022): <https://thelawreviews.co.uk/title/the-mining-law-review/usa-mining-law>.
- La Fleche, E.R., Masse, D. ve Honeyman, J. (2020). *The Mining Law Review: Canada*. La Fleche, E., R., (Ed.). *The Mining Law Review*. Erişim adresi (10, Haziran, 2022): <https://thelawreviews.co.uk/title/the-mining-law-review/canada-mining-law>.
- Leary, J. ve Kerrigan, G. (2020). *The Mining Law Review: Australia*. La Fleche, E., R., (Ed.). *The Mining Law Review*. Erişim adresi (10, Haziran, 2022): <https://thelawreviews.co.uk/title/the-mining-law-review/australia-mining-law>.
- Maden Kanunu (3213 Sayılı). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3213&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Maden Kanunu (6309 sayılı). (1954, 11, Haziran). Resmi Gazete (Sayı:8655). (Erişim Adresi?)
- Maden Kanunu'nda ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (5177 sayılı). (2004, 5, Haziran). Resmi Gazete (Sayı: 25483). (Erişim Adresi?)

- Maden Kanunu'nun I(a) Grubu Madenlerle İlgili Uygulama Yönetmeliği. Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7332&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5.
- Maden Sahaları İhale Yönetmeliği. Erişim adresi: https://www.mapeg.gov.tr/Uploads/Yonetmelikler/20192017_maden_sahaları_ihale_yonetmeliği.pdf.
- Maden Yönetmeliği. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23904&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- Madenlerin Aranma ve İşletilmesi Hakkında Kanun (4268 sayılı). (1942, 21, Haziran). Resmi Gazete (Sayı:5139). (Erişim Adresi?)
- Podowski W. D., Dominique P.B., Bennett T.M., Chapman S. (2020). *Mining in Canada: overview*. Erişim adresi (14, Haziran, 2022): <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-019-6669?contextData=sc.Default&transitionType=Default&firstPage=true>.
- The Constitution of the Republic of South Africa. Erişim adresi (2, Mayıs, 2023): <https://www.gov.za/documents/constitution/chapter-2-bill-rights#25>
- TKİ Ana Statü. Erişim adresi: <https://www.tki.gov.tr/gorevler-ve-statu>.
- Topaloğlu, M. (2011). *Maden Hukuku, 5595 Sayılı Kanun'la Değişik Maden Kanunu ve İlgili Mevzuat*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Turhan, M. (2019). *Madencilikte Önemli Bazı Ülkelerde Maden Hukuku ile İlgili Mevzuat. Genişletilmiş, (Yenilenmiş İkinci Baskı)*. İstanbul: Karmen Matbaa ve Basım San. Tic. Ltd. Şti.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim adresi: www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatMetin/1.5.2709pdf.
- Uluslan, İ. (1977). Alman Kamu Hukukunda Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 43(1-4), 101-130.
- 5177 Sayılı Maden Kanunu Değişikliğinin Gereçesi. Erişim adresi (15, Haziran, 2022): www.maden.org.tr/mevzuat/mevzuat_detay.php?kod=100.